

РОЧ КЛАГГИКЈАСЛОН БИБЛЮТЕКА

А. П. ЧЕХОВ

МУЖИКЈАС

Коми Музејлөн
БИБЛЮТЕКА

№

КОМИ ГОСУДАРСТВЕННОЈ ИЗДАТЕЛЬСТВО

СЫКТЫВКАР

1935

7702/1

РОЧ КЛАГГІКЈАСЛӨН БІБЛІОТЕКА

А. П. ЧЕХОВ

МУЖІКЈАС

14044

— БИБЛИОТЕКА —
Комі Научно-исследовательского
ИНСТИТУТА И МУЗЕЯ

Комі Музејлөн
БІБЛІОТЕКА
№ _____

КОМИ ГОСУДАРСТВЕННОЈ ИЗДАТЕЛЬСТВО

СЫКТЫВҚАР — 1935

38

А. П. Чехов. МУЖИКИ

*Издание № 26. Заг. № 2132
Уполномоч. Обллит № 29
Сдано в набор 19.IV-35
Подписано в печать 5.V-35.*

*Редактор И. ИЗЮРОВ.
Техред. М. ШЕСТАКОВ.*

Ст. форм. 72×108, 1/32, 1,75 п. лист. 42000 знаков в печ. листе.

Типография Коми ГИЗ-а, Сыктывкар, Коммунистическая, 2.

ЧЕХОВАЛОН „МУЖІКЈАС“

Кор лыддан Антон Павлович Чеховлыг „Мужікјас“ либө „Озрагын“ гижөдјас — мијан вөзө повәөдмөн страшнөја сувтө важ сикт. Јуөм, тыш, пиңасөм, мөда-мөдөс ылөдлөм, лөгалөм, помтөм нужда да гөллун, һајт пиын гудрасөм, кор туй-вывгыс вошөны уна төлка јөз да бур көсјөм-јас, — со кушөм сиктөс сетө рөч либератураын ыжыд классик Антон Чехов. I сјјө вөчө асгыс пріговор тащөм сиктыслы. „Мужікјас“ повестын Ольга, сиктын мыјкөдыра олыштөм бөрын, мөвпалө:

„... Тајө јөзыс олөны скөтыг локжыка, накөд овны вөлі страшнө, најө вөліны скөрөг, һајтөг, ылөдчөны, пыр кодөг, олөны сөгластөг, век пиңасөны сы вөсна, мыј оз уважајтны, полөны да мыјкө чајтөны мөда-мөд јывгыс. Код ордын кабак да коді јөзөс јукталө? Мужік. Коді таргајтө да јуө мірскөј вичколыг да школалыг сөмјас? Мужік! Коді гусәгә сугедыслыг, пөжар вөчө, ложнөј свідителө петө вина сумја ыла? Коді чөмскөј да мукөд собраңіејас ылын медвозын горвө мужікјаслы паныд? Мужік! да, овны тајө-

јаскөд вөлі сөкыд, но век-жө најө вөліны јөз, најө страдајтөны да бөрдөны, кызі јөз да на олөмын ынөм абу сещөмыс, кодөс ескөн оз поџ мыјөнкө виставны. Сөкыд уж, кодыс вој-јасын быдлаті вичө, көзыд төв, омөл урожај, пыр пікөвоөм, а отсөг ыкыгань абу дај ыкытыс виччысны сижөс. Сижө јөзыс, кодјас наыс јонжыкөс да озырөс, отсавны оз вермыны сы вөсна, мыј агныс лөкөс, абу честнөјөс, агныс јуөны, агныс сіџ-жө когасөны лөк ногөн. Медичөт чиновныкыс мибө приказчыкыс вичөдө мужик вылө кызі брөдлага вылө да весіг старшінајаслы да вичко старөстајаслы шуө „те“ да думажтө, мыј сылөн ем права сы вылө. Да і вермас-ө лоны кущөмкө отсөг мибө бур пример сещөм јөзгань, кодјас тыртөны сөмын асгыныс ыепнысө, кодјас горшөс, пөтөс, дышөс да кодјас воывлөны сиктө сөмын сы вөсна, медым лөгөдны, курыштны, повзөдны“.

Тані щөщ і Чеховлөн сикт вылас аслас вичөдөмыс.

Чехов аззө вөлі сиктыс ыажтсө, шыглунсө, пемыдлунсө, праватөмлунсө да аслас гичөдјасын сетіс збыль серпасјас XIX нем помга роч сиктыс. Но Чехов ез гөгөрвогы сиктса олөмыслыс збыль классөвөј пружинајассө, мыјыс Чеховөс зев јона вичлісны весіг народныкјас (Міхажлов да мукөд). Сы ногөн, ставгыс тагыс мыжа ачыс „мужикыс“ вообщце, сылөн горшлуныс, пемыдлуныс, безкультурногыс да ташөм олөмгыс петан

тујсö аззö вöлі рытыывыз култура методјасөн
сіктыг олөмсö вежөмөн. Чехов ез ескыв, мыј
мужік вермас лоны коллективістөн, социалисті-
ческөј олөм стрөітысөн, сіјö ез аззыв, мыј таын
мыжа Һе сөмын „мужіклөн“ пемыдлуныс, но
медга војдөр мыжа „мужікыслөн“ социалнөј по-
ложеңіеыс, унапөвса нарт улын олөмыс, кулак-
міроједјас лапаулын пікөвооымыс, оз аззы, мыј
бурещ кулак-міроједыс „јукталö јөзсö“ да „горзö
мужікыслы паныд“.

Мі төдам-ңін, кушөм тујөд важ россіјаса „му-
жікјасыд“ петісны ташөм олөмгыд. Рабочөј класс-
көд сојузын, рабочөј класс јурнуөдөмөн да ком-
мунистіческөј партіја вескөдлөм улын тајö „му-
жікјасыд“ шыбытісны помещікјасыдылыс да ку-
лакјасылыс влагтсö да стрөітөны өні классјастөм
социалистіческөј обшщество. Быд честнөј ужалыс
морт аслас ужөн шедөдө аслыс дај став „му-
жікјасы“ шудсö. „Мужікјас“ өні лоісны колхоз-
ныкјасөн да тышкасөны збылвылө зажіточнөј да
культурнөј олөм вөсна.

А. П. Чехов — ыжыд представітель роч літера-
туралөн, 1935 вога јанвар 29 лунö тыріс 75 во сіјö
чужөмлы. Мі вылө пуктам Чеховс сы вөсна, мыј
сіјö вöлі ыжыд художык-реалистөн да сіјö гіжөд-
јасыс аззан помтөм образјас ХІХ нем помасан
да ХХ нем заводітчан кадга јөзлыс, быдгама
сікас мешщанјасылыс, обывательјасылыс, посні
чіновныкылыс, карса інтеллігентјасылыс, унасікас

класса да социальнөй группаса представителъяс-
лыг, кодъясөс ми өни вужааыг бырөдам.

Антон Чеховлөн „Мужікъяс“ повестьыс пет-
көдлө, кушөм сиктөс бырөдөм вөсна ми тышка-
сам да тајө гижөдсө колө төдны быд колхоз-
никлы, медым сижө нөшта өтчыд вижөдліс аслас
став важ олөм вылас да шуис аслыс: кушөм
гуыг, çурс пемыд гуыг, сижө петө колхозын чест-
нөја ужалөмөн!

Изјур Иван

I

Москваса „Славјанскöј базар“ гостіңцаыг лакеј ЧікілѢев Нїколај вісміс. Сылөн кокјасыс слабітісны да вежгіс ветлан самыс, сіз, мыј өтчыд корідор куъа мунігөн конјасіс да кі вывгыс ускöдіс поднос, көн вöлі нуö ветчіна аңкыщөн. Ковміс еновтны ужаланінсö. Мыј вöлі сөм аслас да гөтырыслөн — візіс бурдöдчөм вылө, овны лоіс ыңнөм вылө-ыңн, ужтөг лоіс гажтөм да сіјö шуіс, мыј, буракö, колö мунны аслас сіктö. Гортын і вісныд кокыжык дај овнысö донтөмжык. Оз öд весшөрö шугы: гортад і сҥенјасыд отсалöны.

Воіс сіјö аслас Жуковоö рытгорулын. Ічөт дырґа олөмсö каътылөмын аслас позјыс сылы кажитчыліс југыдөн, мічаөн, гажаөн, а öні, кор пыріс керкаас, сіјö быдсөн повчыс: сещөм вöлі пемыд, эескыд да ыајт. Сыкөд воыс гөтырыс, Олга, да нылыс, Саша, чујмөмөн віқөдісны мистөм ыжыд пач вылө, коді вöлі бостө чув мі оз керка жынсö да коді вöлі сөдөдөма шынасөмыс да гутјасыс. Гутјасыс мыјдта! Пач вежыңтчөма, сҥенын керјасыс кујлісны пөлөсөн да кажитчіс,

мыј керкаыс пырыс-пыр кісас. Серөг пелөсас
образјас улын вөлі клеіталөма суміја јарлыкјас
да гаҕет торјас — тајө міча серпасјас пыдді.
Гөмлун, гөмлун! Гырысјас піыс гортын ҕекод
ез вөв, ставныс вундыны мунөмаөс. Паччөр вы-
лын пукаліс ар көкјамыса ныв, вежјура, мысгы-
төм, быдтор вылө вескода віәодыс. Сіјө весіг
ез віәодлы пырысјас вылө. Улын жојас укват
бердө боксө зыртіс жежыд каҕ.

— Кіс, кіс! — чукөстіс сіјөс Саша. — Кіс!

— Сіјө міјан оз кыв — шуіс нылыд. — Пел-
төмміс.

— Мыјла?

— Сіјі. Нөјтөмыс.

Ніколај да Ольга первојја віәөдлөмсаҕ гөгөр-
воісны, кушөм тани оломыс, но ҕинөм ез шуны
мөда-мөдыслы. Кывшутөг пукталісны јокмыјас-
нысө да кывшутөг-жө петісны ывлаө. Налөн
керканыс вөлі сікт помсаҕ којмөдөн да кажіт-
чіс медса гөлөн, ортсысаҕыс медса важөн. Мө-
дыс ез жө вөв буржык, зато меддорсаыслөн вөлі
көрт вевт да өшіҕјас вылын занавесјас. Тајө
керкаыс вөлі өградатөм, сулаліс торјөн да сені
вөлі трактір. Керкајас сулалісны өті радөн да
став сіктыс, лөҕіҕік да ојбыртчөм, керка кост-
јасын тыдалыс бадпујаснас, лөмпујаснас да пе-
лыспујаснас, вөлі мічаҕік.

Керкајас сајын заводітчіс жужыд да крут чој
вадорлаҕ, чој пөлоныс тыдалісны кушмөм гы-
рыс ізјас. Тајө ізјас косттыс да гујас дортыс,

кодјасөс кодјалисны гырныч вöчыөјас, чукылөн-
мукылөн гартчісны пода тујвожјас, туплзгісны
быдса чукөрјас жугавлөм гырныч торјаслөн:—то
рудјас, то гөрдјас. Улын пластвізісны паскыд
міча веж віјас, кодјас вөліны ышкөмаөг-ңін да се-
ні ветлісны крестаналөн скөт. Јуыс вөлі өіктөань
верст сајын, јона чукыла, міча кудріз кыркөщјаса,
сы сајын бара паскыд віз, сені гырыс чукөрөн вет-
лөны јежыд зозөгјас, сөгса сені, кызі і таладор-
рас, крута кајө кыр, а вылын гөра јылас өікт,
вітјура вічко да һеуна ылынжык ыжыд господ-
скөј керка.

— Лөгыд тіјан тани! — шуіс Ольга, вічко вылө
пернапас чөвтіг моз. — Господөј, мыјпаста ер-
дыс!

Бурещ сіјө кадө кучкісны рытја (луныс вөлі
субөта). Кык ічөтік ныв, кодјас кыскісны вед-
раөн ва, візөдлісны вічко вылө, сувтлісны кыв-
зыштны звөнсө.

— Тајө кадас „Славјанскөј базарын“ өбөдјас...
— шуіс Ніколај мөвпалөмөн.

Крут кыркөщ дорын пукаліг Ніколајлы да
Олгалы тыдаліс, кызі летчіс шонді, кызі јенежыс
зарһіөн да гөрдөн четчіс ју вылын, вічко өшін-
јасын да став һебыд, лөнь, віставны пощтөм
сөстөм сынөдын, кущөм һекор оз овывлы Моск-
ваын. А кор шонді пуксіс, баксіг да горзігтырја
мунісны скөт, мөдлапөвсаң локтісны зозөгјас
да ставыс лөңіс, југыдыс ывлавывғыс бырі да
өдјө күтіс локны рытја пемыд.

Воисны уж вылыс пöрысјас, Нїколајлөн мам да бат, омöликöс, гөрбылтчöмаöс, пїңтöмöс, кыкнанныс öткөс тушааöс. Воисны і нывбабајас, — невесткајас, Марја да Фекла, кодјас ужалісны ју сајын помешщїк ордын. Марјалөн, Кїрјак вок гөтырлөн, вöлі квајт чемад. Феклалөн, салдатын ветлыс сґеніс гөтырлөн — кык. І кор Нїколај пыріс керкаö да аңіс став семјасö, став тајöгырыс і посңи јöзсö, кодјас вöрісны пöлатын, потанјасын да быд пемöсын да кор Нїколај аңіс кущöм горша батыс да ічмонјасыс сојöны рузöг һаң ваын көтöдöмөн, сїјö гөгөрвоіс, мыј весшöрö сїјö локтіс татчö вісігөн, сөмтöг да семјаөн, — зік есшöрö!

— А көні Кїрјак вок? — јуаліс сїјö чөлөмасөм бöрын.

— Купеч ордын стöрöжын олö, — вочавісіс бат, — вöрын. Мужікыс ескөн һінöм да сусјалö јона.

— Абу најöвітыс, — сїнвасорөн шыасіс мам. — Мјан мужікјас тöлктöмöс, оз гортö вајны, а гортыс нуöны. І Кїрјак јуö, і старік оз колтчы, грексö суссыны һінöм — трактырö тујсö тöдö. Лöгалö царїца небеснајамд.

Гөстјас воөм куңа пуктісны самöвар. Чајыс кваліс чері дук, сакар рудöдöма, уна пїңтуја, һаң вевті да сојан дозјас куңа котралісны тöрöкәңјас. Вöлі зывöк јуны і сојны, вöлі зывöк і сорныс — стазыс вужда јылыс да вісөмјас јылыс. Ез-на удітвы јуны морт чашкәөн, кыңи öшїңувсаң пондіс кывны гораа локыс горзөм:

— Ма-арја!

— Буракö, Кірјак локтö, — шуис старік, — кокны качтылöм вылад.

Ставөн лаңтісны. І һедыр мыстї сіјö-жö горöдöм, локыс да һужјöдлөмөн, бытö му пыццаһ:

— Ма-арја!

Марја, ыжыджык моһыс, келдöдіс, топöдчїс пач бердö да кызкö зев ыешкод вöлі візöдны паскыд пелпомјаса, јон да містөміңік нывбаба чужөм вылыс повчөм. Сылөн нылыс, кодї вöлі пукалö паччөр вылын да кажитчїс быдтор вылө вескода візöдыгөн, друг гораа бөрдзіс.

— А теныд мы, хамера? — горöдіс сы вылө Фекла, міча нывбаба, сіз-жö јон да паскыд пелпомјаса. — Оз-öd вї!

Старіклыс Нїколај төдмалїс, мыј Марја полис овны вöрын Кірјаккөд да сіјö, кор вöлі код, ныр вольвлїс Марјала да секі відчїс локыс, һöјтіс сіјöс жалиттөг.

— Ма-арја! — кыліс гөлöс зік öзöс дорын.

— дорјöј, Хріста радї, донајас, — öдва кывмөн шуис Марја да кутїс лолавны сіз, бытö сіјöс лездїсны көзыд ваö, — дорјöј, бур јöз...

Став челад, кодї вöлі керкаын, бөрдзісны да на вылө візöдөмөн Саша щöщ бөрдзіс. Кыліс код мортлөн кызөм да керкаö пыріс сөд тошка, ыжыд тушаа мужік төвса шапкаа, ічөтік қузгансаһ ез тыдав сылөн чужөмыс да кажитчїс страшијөн. Тајö вöлі Кірјак. Сїјö матыстчїс гөтыр дінас, шеныштчїс да кучкіс сіјöс

кулакнас, а сїјö шы ез сет кучкөмсыс шајпај-
мунөмла, сөмын пуксїс да нырбыс пырыгтөм
пыр мөдїс петны вїр.

— Вот срамыс, вот срамыс, — кајтїс старїк,
паччөр вылө кајїг моз, — гөстјас дырјї! Грекыс
кущөм!

А старука пукаліс чөла, гөрбылтчөмөн да мыјкө
јылыс мөзпалїс. Фекла качајтїс зыбкаын кагасө.
Тыдалө, ассө збылыс страшнөј пыфди пуктөмла
да сїјөн нїмкофасөмла, Кїрјак квавїтїс Марјаөс
кїөдыс, кутїс кыскыны оңөслаң да горөдїс
эвер моз, медым лоны нөшта страшнөјөн, но
секі друг аззїс гөстјасөс да сувтїс.

— А, воїнныд!.. — шуїс сїјö да лезїс гөтырсө.
— Рөднөј вок семјанас...

Сегга пасјасїс öбраз вылө да гөрдөдөм сїн-
јассө паскыда паскөдөмөн довјалїгтыр кутїс возө
шуавны:

— Вокөј семјанас воөма бат ордас... Москваыс,
сїзкө. Первопрестолнөј, сїзкө, кар Москва, став
карјасыслөн мам... Іэвїнїтө...

Сегга пуксїс скамја вылө самөвар дорө да
пондїс јуны чај, блудјыс гораа ырскөмөн, а му-
көдјас быдөн чөв олісны.. Јуїс чашка дас, нө-
ровтчїс скамја вылө да ныргорөн унмовсїс.

Кутїсны водавны уэны. Нїколајөс, кызї вїгыс
мортөс, водтөдїсны паччөрө батыс дїнө, Саша
водїс жождө, а Ольга бабајаскөд петїс сарајө.

— І-І, бураңөј, — шуалїс Ольга, турун вылө
Марјакөд ортчөн водїг моз, — сїнванад шогыдлы

он отсав! Терпит дај ставыс сени. Писаңиҗеын шуома: кодкө-кө кучкас теныд вескыд чужом бокад, лөгөд мөдсө... Сиз, бураңој!

Сегга сижө вомгорулас, һужјөдлөмөн, виставлис Москва жылыг, аслас олөм жылыг, кыҗи сижө овлис горҗичнөјын меблированнөј комнатајасын.

— А Москваад керкајасыд гырыгөг, каменнөјөг, — виставлис сижө, — вичкојасыд уна-уна, һеламыныг һеламын, бураңој, а керкајасас ставыс олөны господајас да сещөм мичаөг да сещөм бурөг!

Марја висталис, мыј сижө һөтчыд ез вөв һе сөмын Москваын, но ас ујезднөј карын весиг ез вөвлы. Сижө вөли һеграмотнөј, ез төд һекущөм мольтва, ез төд весиг „Огченаш“. Сижө да мөд моң Фекла, коді өни пукалис һеылын да кывзис, вөлины пемыдөг да һинөм ез вермыны гөгөрвоны. Кыкнанныс ез радејтны ассыныс мужіқјаснысө: Марја полис Кирјакыс да кор сижө коллис аскежыс сыкөд, Марја дрөжжитис полөмысла да сы дорын бытөо колмылис, сещөма сыы пыр петис вина да табак дук. А Фекла, кор сылыс јуалис — абу-ө сылы гажтөм мужіктөгыс, дөзмөмөн шуис:

— Но, сижөс!

Горҗитыштисны да лаңтисны...

Вөли ыркыд, сарај дорын мыјвынсыс горзис петук, мешајтис уаны. Кор асја лөз југыд кутис пырны став щемјасөд, Фекла һөжјөһикөн четчис да петис, сегга кылө вөли,

кызі сiјö кытчöкө котöртiс, көмтöм кокјаснас тапiктiс.

II.

Олга мунiс вiчкöө да аскöдыс бөгтiс Марјаос. Кор најö пода туј куџа летчiсны вiзјас вывлањ, кыкнанныслы вöли гажа. Олгалы кажiтчiс паскыд ердыс, а Марја невесткөас аззiс матыса рöднöј мортöс. Кыпöдчiс шондi. Улын вiзјас вылын тувјалис унзiл варыш, ју вöли гудыр, көнсурö öшалiс ру, но мöдар бокас, гöра вылас һужöдчiс-һин жежыд вiз, вiчко зiрдалис да господскöј садјын локыс горзiсны ракајас.

— Старикыс бур, — вiставлис Марја, — а еңка скөр, пыр тышкасö. Һањ тырмис јöввылöз, пызсö һöбам трактiрыс, — сiјö i скöралö: уна, шуö, сојад.

— I-i, бураһöј! Терпит дај ставыс сени. Шуö-ма јевангелiјеын: „локтö став ужалыгјасыс да сöкыда олысјасыс“.

I Олга вiставлис збымыс, һужжöдлөмөн да покodкыс сылөн вöли јенлы ескыслөн код — терыб да вöрыс. Сiјö быдлун лыддiс јевангелiје дакөн моз да унатор ез гөгөрво, но свјатöј кывјас нормöдлисны сылыс сөлөмсö сiн-ва петтöзыс да сещöм кывјас, кызи „ашше“ да „дондеже“ сiјö шуавлис сөлөмсö лаңтöдлөмөн. Сiјö ескiс јенлы, божја матерлы, угодһикјаслы. Ескылис, мыј оз поџ öбöдiтны һекодöс му вылын — һи прöстöј јöзöс, һи һемечјасöс, һи чiганјасöс, һи јеврејјасöс да мыј грек вöчöны весiг

најо, кодјас оз рађејтны пемөсјасөс. Ескыліс, мыј таң гижөма өзјатөј кыгајасын да сы вөсна, кор сижө шуө вөлі пісаңіјеыс кывјас, весіг гөгөр-вотөмјасөс, секі чужөмыс сылөн лолывлі жамітана, ңебыд да југыд.

— Те кытыс рөдінанад? — јуаліс Мәрја.

— Ме владімірскөј. Сөмын Москваас богтісны важөн ңін, көкјамыс арөн.

Воісны ју дорө. Мөдлапөлас ңік ва дораз су-лаліс кущөмкө нывбаба да пөртчыіс.

— Тајө мјан Фекла, — төдіс Мәрја, — ју сажө барін пріказщікјас дорө ветлөма. Сижө зев збој да відчыс — страг!

Фекла, сөдсінкымјаса, лөң јурсіа, нөшта томна да міча, кыңі ныв, кыркөщсаң шыбытчіс да кокјаснас ваын кутіс бызөдчыны, сысаң гөгөр пондісны паскавны гыјас.

— Збој — страг! — мөдыс шуіс Мәрја.

Ју вомөн вөлі пуктөма катласыс пу пос да бурещ сы улын сөстөм југыд ваас чукөрөн ветлөдісны паскыд плеша гурінајас. Балаңыс ңорөвтчөм куштјас вылын ңірдаліс лысва. Ырк-ңітіс шоныд төв, лоі долыд. Кущөм міча асыв! Кущөм ескөн көнкө вөлі бур оломыс му вылын, ез-кө вөв нужда, сөкыд да ыжыд шога нужда, кодыс ңекытчө он ңебсы. Сулалө өні сөмын візөдлыны сікт вылө, медым пырыс пыр усі дум вылө төрытјаыс, — да гөгөр быттөкө кылан-відчысан шудыс бырі өтік здукөн.

Воисны вічкоө. Марја сувтіс өзөс дорас да ез лыст мунны воқо. I пуксынысө оз лыст, көт өбөдһа кежлас звөһітісны сөмын өкмысөд ча-сын. Сізі пыр і сулаліс.

Кор лыддһісны јевангеміје, јөз друг гыһісны да сетісны туј помещщік семјалы — пырісны воқо је-жыд платтөа, паскыд шлапаа кык ныв да накөд щөщ гөрд чужөма, матросскөј дөрөм-гача сетіна. Наалөн локтөмыс Олгалыс сөлөмсө вөрәөдіс. Сіјө медвоқза віқөдлөмсаһ шуіс аслыс, мыј тајө бур, велөдчөм да міча јөз. Марја-жө на вылө віқөдіс сінкымувтіыс, шога, гажтөма, быттө тајө пырісны ез јөз, а гундырјас, кодјас вермісны сіјөс һамөдһны, ез-кө сіјө вешјышт бокө.

А кор факөн мыјкө горөдліс кыз гөлөсөн сылы кыліс быттө мужікыслөн горөдөмыс: „Ма-арја!“ — да сіјө быд горөдөмыс чурмунлі.

III.

Сіктын төдлісны гөстјас воөм јылыс да өбөдһа бөрын һын чукөрміс керкатыр јөз. Локталісны Леонычевјас, Матвейічевјас да Іљічевјас төд-мавыны асланыс рөдһајас јылыс, кодјас служі-тісны Москваын. Став жуковскөј томјөзөс, код-јас төдісны грамота, нуалісны Москваө да сет-лісны сені сөмын офіціантјасө да корідорһөјјасө сіз жө, кызі ју мөдарладор сіктыс сетавлісны сөмын булочнікјасө. Тазі муно важысаһ-һын, һөшта крепостһөј права дырсаһ-на, кор кущөмкө, жуковскөј крөстәһін, Лука Іваныч, өһі-һын сіјөс

сөмын мојдыс мөз төдөнү, служітіс буфетчікөн Москваса өтік клубын да босталіс ас дінас ужавны сөмын асгыс җемлақјассө, а најө, сені вынө пырөм бөрын, суғөдлісны асгыныс рөд-најассө, індалісны најөс служітны трактёрјасө да ресторанјасө. Сіјө кадсаң Жуково өіктөс маті-гөгөрсә олыөјасыс мөдногөн ез-һын і шулыны, кығ Хамскајаөн да Хвалујевкаөн. Нїколајөс нуісны Москваө, кор сылы вөлі даскык әрөс да сіјөс уж вылө әртмөдіс Іван Макарыч, Матвејичев сем-жыс, коді сіјө кадас служітіс капелдыңерөн „Ермі-таж“ садјын. І өні, Матвејичевјаскөд сорһітігөн, Нїколај вїставліс сөлөмоаһыс:

— Иван Макарыч — менам благоҗетем да меным колө сы понда јенлы јурбтны лун і вој, сөмын-өд сы пыр ме петі мортө.

— Бағушко те менам, — сінваөн шыасіс куғтушаа пөрыс пөчө, Иван Макарычлөн чојыс: — і һінөм өні дона јылыс оз кывсы?

— Төввас сіјө служітіс Омон ордын, а бөрја каднас кывсө вөлі көнкө кар сајын садјын... Јона һын пөрысміс. Воғжыксө вөлі гөжөмјаснад дас чөлкөвөјөз гортас вajas луннад, а өні быдлаын дөлајас мока мөдісны. Маитчө старікыд.

Пөрыс пөчјас да бабајас вїғөдісны Нїколај кокјас вылө, кодјас вөліны гын көмјын, сіјө кел-дөдөм чужөм вылө да шогпырыс шуалісны:

— Абу-һын најөвїтчыс те, Нїколај Осіповїч, абу најөвїтчыс! Кыс-һін!

Быдөн мөлкујтісны Сашаөс. Сылы тыріс-һын

дас арös, но тушанас вöли ічöтiк да быдмiс омö-
лiк пырыс, ортсыгаңыс позiс сетны сöмын ар
сiғiм, ңе унжык. Мукöд нывпосңiјас пiыс, код-
јас вöлины гожјалöмаöс, лок ногөн шырöмаöс да
быгалöм куҗ платтöаöс, сiјö — жежыдiңiк, гы-
рыс сöд сiңјаса, јурсиас гөрд мента баңтiка, —
вöли чача кодсiн, быттö сiјö вöли ічöтiк әвер пi,
кодöс кутöмаöс вöрыс да вайöмаöс керкаö.

— Сiјö менам i лыддысны кужö! — ошјысiс Ол-
га, ныв вылас мелiа виқöдöмөн. — Лыддышт, акаң!
— шуiс сiјö да суқöдiс пелöсыс јевангемiје. — Те
лыддышт, а православнöјјасыс мед кывзасны.

Јевангемiјеыс вöли важ, сöкыд, кучiк переплота,
кöртөн дорöм пелöсјаса да сыыс петiс сещöм
көр, быттö керкаö пырiсны манакјас. Саша леп-
тiс сiңкымјассö да заводiтiс гораа, ңужјöдлöмөн:

— „Отшедшiм же iм, се ангел господен...
во сње јавiса Јосiфу, глагола: „восстав поiмi от-
роча i матер јего“.

— Отроча i матер јего, — сы бөрса шуiс Олга
да быдсөн гөрдöдiс ңимкодысла.

— „I бејi во Јегiпет.. i будi тамо дондeже
реку тi...“

„Дондeже“ кыв вылын Олга ез вермы кутчiсны
да бөрдзiс. Сы вылö виқöдöмөн бөрдзiс i Марја,
сегса Иван Макарычлөн чојыс. Старiк кывзыш-
тiс, кутiс лeгны, мыјкö корсны гöсвiңеч вылö,
но ңемтор ез сур да сöмын шеныштiс кiнас.
I кор лыддысöм ештiс, суседјас муналiсны гор-
таныс зев радöс, ошкiсны Олгаöс да Сашаöс.

Прачык куҗа талун семҗаыс лунтыр вөлі гортын. Старука, кодөс і мужікыс, і ічмоҗа-сыс, і чемаҗыс ставөн шуісны бабкаөн, зіміс ачыс ставсө вөчны: ачыс ломтіс пач да пуктіс самөвар, ачыс вегіг вегліс јуктасны, а бөрын норасіс, мыј сіјөс јона муҗтөны. І век сіјө төж-дыгіс, мед ескөн кодкө ез сој лішнөј һаң тор, мед ескөн старік да ічмоҗас ез пукавны уж-төг. То сылы кажітчіс, мыј трактіршіклөн җо-җөгјасыс картајасті локтөны градјөрө да сіјө унаыс керкаыс котөрөн петавліс куҗ бедөһөн, часҗын гораа да јога гәрзіс аслас капуста дінын, коді вөлі аскоҗыс-жө омөлік да кос. То сылы кажітчіс, мыј ракајас кыјөдөны курөг пі-јансө сылыс да сіјө піһасігтыр ускөдчываліс ра-кајас вылө. Скөраліс да ропкіс сіјө асывгаң рытөҗ да унаыс лептыліс сещөм зык, мыј улыч вылын сувтлісны ветлыс-мунысјас.

Старікыскөд сіјө сорһітіс локыс, відіс сіјөс дышгурдејөн да сөкыдвісөмөн. А сіјө вөлі кокһыдік, һаҗејатөм мужік да, вермас лоны, сіјө-кө ескөн сіјөс ез пыр тојлы, сіјө һөвік ез уҗав, а сөмын кујліс паччөр вылын да сорһітіс. Сіјө куҗа вісталіс піыслы кушөмкө аслас вра-јас јылыс, норасіс өбөдітөмјас вылө, кодөс быҗтөкө сіјө терпітіс быдлун аслас сугедјас-гаң да вөлі гажтөм сіјөс кывзыны.

— Да, — віставліс сіјө бокјасас кугчысөмөн. — да... Җвіжеһіје бөрын вежаун мысты ме вузалі турун комын урөн пуд, ас вөлаыс... да... Бур...

Сөмьн сiјö ме асывнас нуа турунсö ас окота-
ыс, һекодöс ог вөрчöд, ме шөрö-воқö вiқöда-
да петö трактiрыс старöста Аһтiп Сефелһи-
ков. „Кытчö нуан, сещöм-тащöм?“ I меным пел-
бокö.

А Кiрјаклөн јурыс вiсiс пöкмöлла вöсна i
сылы вöли јанчiм вокыс воқын.

— Вiнаыд мыј вöчö! О, те, господöј јен-
мöј! — шуалiс сiјö вомгорулас, вiсан јурсö пыр-
кöдiг моз. — Тi-һиң, вокöј i чојöј, прöстiтöј,
хрiста радi, ачым абу рад.

Праһник' куға трактiрыс һэбiсны селдi да
пуiсны јуква селдi јурјасыс. Луншөр гөгор
ставөн пукiсны чай јуны да јуiсны сiјсс дыр,
пöс петтöқ i кажiтчiс, мыј дундiсны-һиң чай-
ыс да вöмiстi сы бöрын кутiсны сојны јуква-
сö, ставныс öтi тастыс. А селгiсö бабка эбiс.

Рытнас кыркöщ дорын гырһич вöчыс öжö-
гајтiс гырһичјассö. Улын вiқјас вылас һывјас
ворсiсны кыщөн да ылысны. Ворсiсны гудöкөн.
Мöдлапöлас сiқ-жö лöмтысiс öтiк пач, һывјас
ылысны да ылысаһыс сiјö ылысмыс кажiтчiс
лöсыдөн да һебыдөн. Трактiрын да сы гөгö-
рын ызгiсны мужiкјас. Најö ылысны лок-мiс-
тöм гөлöсјасөн, ставныс торјөн да сещöма пi-
һасiсны, мыј Олга быд горöдiгөн чујмыаис да
аслыс шуыштiс:

— Ах, батушкајас!...

Сiјöс шенчöдiс, мыј вiдчöмыс оз орлы да
мыј медса гора да медса дыр вiдчiсны ста-

рікјас, кодјаслы кад-һын кувны. А челада да нывјас кывзісны тајо відчөмсө да вөлі тыдалө, мыј најө велалөмаөс-һын сы дінө зыбкасаһныс.

Коміс војшөр, кусісны-һын таладорғыс і мөдарғыс пачјас, а улын візвылын да трактірын ныр-на гулајтісны. Старік да Кірјак кінаныс кутчыгөмөн, мөда-мөдсө тојлаліг тырја локтісны сарај дінө, көні кујлісны Ольга да Марја.

— Еновт, — кевмыгіс старік: — еновт... Сіјө баба рам—грек тағі...

— Ма-арја! — горөдіс Кірјак.

— Еновт... Грек... Сіјө баба бур.

Кыкнаныс сулыштісны сарај дінын здук мында да мунісны.

Друг старік вөһні, јос гөлөсөн горөдіс сыны, сесга лағтіс, сөлыштіс, мөтөма јортчыштіс да пыріс керкаө.

IV.

Бабка Сашкаөс сувтөдіс аслас градјөр до-рө да щөктіс візны, мед ез пырны қозөгјас. Вөлі август төлысга шоныд лун. Трактіршік-лөн қозөгјас вермісны градјас вьлө пырныкар-тасажасті, но најө өні ез ештыны, трактір ді-нын кокалісны зөр да аскостаныс рама кот-гісны, сөмын ај қозөг вьлө лептывліс јурсө, бытвөкө віқөдлывліс — оз-ө лок куз бед-да пө-рыс пөчө. Мукөд қозөгјас вермісны локны ув-саһ, но најө өні вөлі ылын ју сажын һужөд-чөмаөс куз віқө. Саша һедыр сулыштіс,

сегса лоі гажтөм, віқөдіс, мыј ғоғоғјас оз-на
локны да котөртіс кыркөщ дөрө.

Сен сіјө ағалс Марјалыс ыжыджык нывсө,
Моткаөс, коді вөрәывтөг сулаліс ыжыд із вы-
лын да віқөдіс вічко вылө. Марја вајліс даску-
јім кага, но ловјаөн коліс сылөн сөмын квајт,
ставыс нывјас да медыжыдыслы вөлі көкја-
мыс арөс. Мотка — куҗ дөрөма, сулаліс гож
возын, шондіс сотіс сіјөс вескыда јурпыдөсас,
но сіјө ез і каҗав да быттө кынмөма. Саша сув-
тіс сыкөд ортчөн да вічко вылө віқөдіг моз шуіс:

— Вічкоад јен олө. Јөзлөн өзјөны лампајас
да сіөјас, а јенлөн лампадкајасыд гөрдөс, лө-
зөс, віжөс, быттө сінјас. Војјасын јенмыд віч-
коті ветлөдлө, а сыкөд щөщ пресвјатөј бого-
родіца да Нїколајугөдһык — туп, туп, туп... А
стөрөжыдылы гажтөм, гажтөм. І-і, бураһөј! —
сотіс сіјө мамыс моз. — А кор воас мувежөм,
секі став вічкојасыс кајасны јенежө.

— Жы-һһан-јас-нас? — јуаліс Мотка кыз гө-
лөсөн, шочыһыка торјөдлөмөн.

-- Жыһһанјаснас. А кор му вежөм — бур-
јөз мунасны рајө, а лок јөз пондасны немсө
куслытөм біын сотчыны, бураһөј. Тенад да ме-
нам мамјаслы јенмыс шуас: ті һекөдөс ен өбө-
дһитөј да сы вөсна мунөј вескыдывыв — рајө, а Кір-
јаклы да бабкалы шуас: а ті мунөј шујгавыв,
біө. Коді умлунјөн сојліс, сіјө щөщ-жө біө.

Сіјө сінјассө паскыда востөмөн віқөдіс вы-
лө јенежлаң да шуіс:

— Віқод сінжастö лапјодлытöг — анфелјас ты-далöны.

Мотка щöщ кутіс віқодны јенеж выlö да здук мында некоднаныс нінöм ез шуны.

— Аззан? — јуаліс Саша.

— Оз тыдав, — шуіс Мотка кыз гөлöсөн.

— А ме азза. Поснідік анфелјас лебалöны јенежас да борјаснас — тівк, тівк, быттö номјас.

Мотка муö віқодöмөн мөвпыштіс неуна да јуаліс:

— Бабка кутас сотчыны?

— Кутас, бураһöј.

Із дорсаң улöқ летчіс віж турун ешкына нывкмöс кыр, кодöс окота кіөн малыштны лі-bö кујлыштны сы вылын. Саша водіс да бы-гылтчіс увлаң. Мотка збыл, стрöг чужöмөн сіз-жö водіс, щöщ быгылтчіс да сылөн дөрö-мыс кајіс пельпомöқыс.

— Кущöм меным лоі тешкод! — німкод-а шу-іс Саша.

Најö кыкнаніс кајісны выlö да көсјісны нөш-та öтчыд быгылтчыны, но секі кыліс тöдса чірзан гөлöс. О, кущöма тајö повөодіс! Бабка, піңтöм, гөрбыла, кос лыа, төвјылын шевјалыс жеңыд зор јурсіјаса, куҗ бедҗа, вöтліс град-јас вылыс зозөгјасöс да горзіс:

— Став капустасö талалісны, öкајаннөјјасыд, мед тіјанлы жагавны, сөкыдвісöмјаслы.

Сіјö аззіс нывјасöс, шыбытіс бедҗö, бостіс нөр да реҗувкод кос чуңјаснас Сашаöс былі-

өдыс бостөмөн кутіс нөйтны. Саша бөрдіс доймөмысла да повчөмысла, а секи өти қоқог гола-сө нужөдөмөн, кок вылыс кок вылө катласигтырја локтіс старука дөрө, мыжкө гогһитіс, а кор бөр воіс мукөд қоқогјас дөрө, қоқогјас чолөмалісны сіјөс: го, го, го. Сегса бабка заводітіс нөйтны Мотќаөс да сылөн дөрөмыс бара кәјіс вылө. Јона повчөмөн да гораа бөрдөмөн Саша муніс керкалаң, медым норасны. Сы бөргә вөтчіс Мотќа, коді сіз-жө бөрдіс, но кыз гөлөсөн, сінвасө чышкытөг да чужөмыс сылөн вөлі сецшөм ва, бытөкө сіјөс ваын гумылтісны.

— Ситәјасөј менам!—шөмө усі Олга, кор најө кыкнанныс пырісны керкаө.—Царіца небеснөј!

Саша кутіс вөставны, но сіјө кадас јоса чіргі да відчигтыр пыріс бабка, скөрміс Фекла да керкаын кыптис зык.

— Нінөм, нінөм —бурөдіс Олга, ачыс келдөдөма, скөрмөма да Сашалыс јурсө малаліс.— Сіјө бабка, грек сы вылө лөгасны. Нінөм, нінөм, бур ныв.

Ніколај дөзміс-һын тәјө быдлуңја горзөм вылас, шыгјалөм вылас, чад вылас, чөскыдтөм дук вылас, коді мустөмтіс да зывөктіс һын гөла олөмсө да кодлы вөлі јанчім бабасыс да нывсыс ас бат мам вөснаыс, кокјассө өшөдіс пач вывсаң да шуіс дөзмөмөн, бөрдан гөлөсөн мамысла:

— Ті он лыгтөј сіјөс нөйтны! Нөкушшөм права тіјан абу сіјөс нөйтны!

— Жагав сәтчө паччөрас, седун! — скөрнө
горөдс сы вылө Фекла, — вәјс тіјанөс татчө,
даҥаңсојысјасөс!

І Саша, і Мотка, і став челаф, кодјас
вөліны, јөршітчісны паччөр пемөсө, Ніколај
мыш сәјө да сесаң шы ләтөг полөмөн ставсө
кывзисны да кылө вөлі, кызі налөн полөмысда
сөлөмјасыс тпиктісны. Кор семјаны ем вісы,
коді вісө важөн-нын да бурдөм вылө наҗәјатөг,
секі овлөны сөкыд кадјас, кор став матыса јөз
полігтырјі, гусөңкөн, сөлөмсаңныс вісыбыслы
сөліны кулөм. Сөмын челаф өтнаныс полөны ма-
тыса морт кулөмыс да сы јылыс мөвпыштигөн
јона полөны. І өні нывјас ловшынысө кутөмөн,
жалтөмөн вісөдісны Ніколај вылө да мөвпа-
лісны, мыј сјө регыд кулө да налы лоі окота
бөрдны да шуны сылы мыјкө бурөс, җебыдөс.

Ніколај топөдчс Ольга бердө, бытө корсис
сылыс дорјөм да һөжјөңкөн, дрөжјитан гөлө-
сөн сылы шуаліс:

— Ольга, муса, ме ог вермы сесса тәні. Ебө-
сыс петі. Јенмогыс, гіж аслад чојыдлы, Кла-
вфја Аврамовнаыдлы, мед вузалас мбө закла-
дујтас ставсө, мыј сылөн ем, мед ыстас өөм,
мі мунам татыс. О, јенмөј! — воқө шуіс сјө
шогпырыс, — көз өтік сінпөлөн вісөдлыны Моск-
ва вылө. Мед көт ескөн вөтөн азыла теиө,
матушка!

А кор воіс рыт да керкаын пемдіс, лоі се-
щөм гәжтөм, мыј сөкыд вөлі везіг кыв шуны.

Скөр бабка кӱтӱдӱс тагтыын кос руҗӱг корка, Һоҗалис најӱс дыр, җоҗ час. Марја лыгтыс мӱс, ваҗис ведраын јӱв да пуктыс скамја вылӱ, сесса бабка сысҗалис јӱвсӱ ведраыг крӱҗаҗасӱ, сӱз-жӱ дыр, термастӱг да тыдалӱ сылы вӱли Һымкоҗ, мыҗ ӱни успеҗӱе виҗ дырҗӱ јӱвтӱ Һекод оз соҗ да ставыс җӱжҗас. I сӱмын Һеуна, муртса-муртса бмуд пыдӱсӱ, кӱгтыс Фекла кагалы. Кор најӱ Марҗакӱд крӱҗаҗасӱ нуисны гӱбӱчӱ, Мотҗка зев ӱдҗӱ четчыштыс паччӱрыс, лечҗис да муҗис скамја дорӱ, кӱни вӱли пу тагтыын кӱтӱдӱм коркаҗас да сетчӱ тӱкӱвӱ кӱстыштыс јӱвсӱ бмудҗыс.

Бабка пырис керкаӱ, бара кутыс соҗны ассыс кӱтӱдӱм коркаҗасӱ, а Саша да Мотҗка паччӱр вылын пукалӱмӱн виҗӱдӱсны да налы вӱли Һымкоҗ, мыҗ бабка улмунҗӱсӱс да ӱни-Һын вегкалас адӱ. Налӱн сӱлӱмныс бурмыс да водӱсны уҗны. Унмовсӱгас Саша воҗӱ сувтыс страшнӱҗ суд: ломтысӱс ыҗыд пач, гырҗӱч ӱжӱгаҗтан пачкоҗ да бытӱӱ куҗ сура сӱд муҗӱ бабкаӱс куҗ бекӱдӱн вӱтлӱ бӱӱ, кыҗӱ ӱнтаҗ ачыс сӱҗӱ вӱтлӱс җӱзӱҗасӱс.

V.

Успеҗӱҗелы паныд, дасӱвӱ час рытын, улын виҗҗас вылын гулаҗтыс Һывҗас да зонҗас друҗ кутысны горзыны, җӱвзыны да котӱртӱсны сӱктлаҗ. Најӱ, кодҗас пукалысны вылын кырҗылын, первоҗсӱ Һекыҗ ез вермыны гӱгӱрвоны — мыҗла сӱҗӱ.

— Пөжар! Пөжар! — улыһаһ кыліс һокыһ гө-
рөдөһ. — Сөтһам!

Кыр жылын пукалыһһас вһдөдлісны бөрвыла-
һыс да һалы тыдөвтһіс һөтһыд вөвһытөһ кар-
тһна. Өтһк меһддорса керка вестһын, һһас вевт
вылас сулаһіс сыв судта бһ сурһа, кодһ гартһіс
да резһс гөгөрбок кһһһас, бытһвө пһгтһс фонһан.
Һ пыр-жө стөв вевтыс ыһһһтһс-өзһіс да кыліс
бһлөһ трһчкөдчөһ.

Төлыһлөһ жуғыдыс воһш да став сһктсө-һһн
вөлі шымыртөһа гөрд, жөгһан жуғыд. Му куһа
ветһлісны сөд вужөрһас, кыліс кощөсдук. Һ на-
лөһ, кодһас котөртһсны увһаһ, ставһыһлөһ лов-
һыс тырһ, ез верһыһы кыв шуһы дрөжжһтөһһныс-
ла, тожлагһсны, гылаһлісны, жуғыд бһө велавтөһла
омөһа аздһсны да ез төдһны мөдә-мөдсө. Вөлі
страһһө. Торһа-һһн вөлі страһһө сһжө, мыж бһ
вестһын щыһ һһас лебалһсны гуһуһас да трак-
тһрыһ, көһі ез-һа төдһны пөжар жывғыс, век ғы-
лісны да гудөкаһісны, бытһвө һһнөһ һекөһ ез
вөвһы.

— Сеһен дад сөтһө! — горөдһс кодкө го-
ра, һок гөләсөһ.

Марһа котралһс аһсас керка гөгөрыс, бөр-
дһс, кһһассө чегһалһс, пһһһасһас һаткакыліс,
көв еһкөһ пөжарыс вөлі ыһын, сһкт мө-
дар помас. Петһс Һһколаж гыһкөһһһас, петһсны
чөһад дөрөһкежөһыһыс. Сһсатскөж керка до-
рыһ кучкһсны чугун плһтаө. Бөһ, бөһ, бөһ...
кутһс журавһы сынөдтһ да тажө щөкыд бувһан

шымыс топодіс обломјас, лоі кѣйд. Пѣрыс пѣчѣяс сулаісны обрвјасѣн. Картајасыс вѣтлаісны улч вылѣ ыжјасѣс, кукањјасѣс да мѣсјасѣс, петкѣдалісны сундукјас, ыж кујас, пемсјас. Сѣд чанѣс, кодѣс чужјасѣс вѣсна да вѣвјасѣс дојдѣмыс полѣмла ез лѣзлыны вѣв чукѣрѣ, ѣні лѣісны вѣла вылѣ да сіјѣ бѣжсѣ лептѣмѣн гѣрдлігтыр ѣікт куѣа пѣв-мѣд гѣгѣртіс, сѣсѣа ѣві тѣлега дінѣ бѣрѣн сувтіс да пондіс сіјѣс чужјавны.

Кутісны звѣнѣтны і мѣдлапѣвса пічкѣын.
Сѣтчан керка дорын вѣлі жар да сѣщѣм југыд, мыј мусыс тѣдчіс быд турун сі. Ѧвік сундук вылын, кодѣс удітісны петкѣдны, пукаліс Семен—ыжыд ныра гѣрд мужік, пінжак да картузсѣ јур вылас улѣз пѣлѣзыс ѣујѣмѣн. Сылѣн гѣтырыс кымын ыскѣдчѣмѣн, нырсѣ муас ѣујѣмѣн ѣјіс сѣфсѣ воштѣмѣн. Кушѣмкѣ старік ар кѣкјамысдаса, жењыдк тушаа, ыжыд тошка, шом коф, абу татчѣс, но тыдалѣ пѣжарыс сылы щѣщ інѣ, ветліс сы дінті шапкатѣм, клас жежыд јокмыла да сіјѣ куш плѣш вылын југјаліс біыс. Сѣд чужѣма да сѣд јурѣјаса, цыганкоф старѣста Анѣп Сеѣельніков черѣн матыштчіс керка дінѣ да лѣзіс ѣві-мѣд бѣрѣа ѣшінјассѣ код тѣдас мыла да сѣсѣа пондіс керавны кілчѣсѣ.

— Бабајас, ва! — горзіс сіјѣ. — Машина вајѣ! Термаѣј!

Мужікјас, кодјас ѣні-на вѣлі гажѣдчѣны трактѣрын, асвыланыс кыкѣ кыскісны кусѣдчан ма-

шина. Ставныс најѳ вѳлны кодѳс, жѳмѳалѳейны,
гылалѳсны да ставныс вѳлны шѳјѳовѳшѳм чу-
жѳмаѳѳ, ѳнѳјасныс тырѳма ѳнѳваѳн.

— Нывјас, ва! — горзѳс старѳста, сѳјѳѳ сѳј-жѳ
вѳл код.— Нывјас, термасѳј!

Нывјас да бабајас котралѳсны уѳѳ, кѳнѳ вѳл
шор, катлѳсны гѳра јылѳ тыр ведрајас да пел-
сајас, а сесѳа кѳтасны машѳнаѳ да бара кѳтѳр-
тѳны. Кыскалѳсны ва і Олга, і Марја, і Саша,
і Мѳвка. Машѳнасѳ качајтѳсны бабајас да чемаѳ-
јас, кѳшкаыс шыалѳс да старѳста сѳјѳѳс вескѳѳ-
лѳс то ѳѳѳѳѳ, то ѳшѳнѳјасѳ, чуњнас кутѳс васѳ,
мыјыс сѳјѳѳ нѳшта шыалѳс.

— Молоѳѳѳѳѳ, Ањтѳп! — кылѳсны ошкан гѳлѳс-
јас. — Старајтчы!

А Ањтѳп пырѳс посвоѳас бѳ пыщкас да сесањ
горзѳс:

— Качајтѳј! Зѳлыштѳј, православнојјас, тащѳм
немулѳча куча, зѳлыштѳј!

Мужѳкјас ѳылын сулалѳсны чукѳрѳн, нѳнѳм
ѳз вѳчны да вѳѳѳѳѳсны бѳ вылѳ. Њекод ѳз тѳѳ,
мыјѳ бѳѳтчыны, ѳекод ѳемтор ѳз куж, а гѳгѳр
вѳлны ѳањ сорѳмјас, турун сарајјас, кос нѳр
чукѳрјас. Сен-жѳ сулалѳсны Кѳрјак да сылѳн пѳ-
рыс батыс, кыкнаныс гажаѳѳ. Бытѳѳѳѳѳ кѳсјѳс
ѳорјысны аслас весѳлѳмыѳ да старѳк шуалѳс му
вылын кујыс бабалы:

— Мыј-нѳ, кума, тащѳма шѳгѳмыныс! Керкаыд
стракујтѳма — мыј-нѳ теныд!

Сөмөн то бѳылы, то мѳдлы вѳтавалѳ, мыжы
лоі пѳжарыс:

— Есіјѳ жокмыла старѳчокыс генѳрал Жуков-
лѳн дворѳвѳј... Міјан генѳрал ордын, царство
нѳбеснѳј сылы, пѳварын вѳлі. Локтѳс рытнас:
„лез, шуѳ, уѳны“... Но жуыштѳм мортѳвѳк стѳ-
канѳн, ѳерт... Баба самѳвар гѳгѳр бергалѳс ста-
рѳкѳс чайѳн јуктыштны да рѳкыд вылѳ самѳвар-
сѳ пуктѳма посвоѳѳ, а трубабыд бѳыс, сізкѳ,
вѳскыда керкавыв ізасад, сіјѳ і ѳзјѳма. Тѳкѳвѳ
аоным ег сотчѳј. Старѳкыдлѳн вѳсѳг шапкаыс
сотчѳс, вот грекыд.

А чугун плѳтаѳ кучкалісны дугдывтѳг да мѳд-
лапѳв вѳчкынн терыба звѳнѳтісны. Олга бѳ југѳр
улын лов тырѳмѳн, полѳгтырја вѳѳѳдіс щын пыщ-
кын котралыѳ гѳрд ыжјас да лебалыѳ алѳј гу-
лујас вылѳ да котралѳс то увлањ, то вывлањ.
Сылы кажѳтчѳс, мыј тајѳ звѳныс јѳѳ јемѳн пырѳс
сылы ѳѳлѳмас да пондіс чутѳдны, мыј пѳжарыс
нѳтчыд оз понас да мыј воші Саша... А кор
гораа грыпкысѳс сотчан керкалѳн пѳтѳлѳкыс,
сіјѳ мѳвпыштіс, мыј ѳні сотчас став ѳіктыс, сѳ-
са сылѳн ебѳсыс бырѳі да ез-нын вермы кыс-
кавы ва, а пукаліс кыр јылын, ведрајассѳ ді-
нас пуктѳмѳн. Радѳн да улынжык пукалісны
нывбабајас да бѳрдѳсны кулѳм морт вылын мѳв.

Но вот мѳдар бокѳањ, господскѳј јусаѳбасањ, кык
вѳлѳн воісны прѳказщѳікјас да ужалыѳјас, ва-
існы нѳшта пѳжарнѳј машѳна. Верѳѳмѳн локтѳс
јѳжыд пѳнжака, вѳсса морѳса, вѳв-на том сту-

ѡент. Кошкакыѡны кутісны черјас, сотчан отен бокѡ сувтѡдісны сод да сы куѡа кајісны ѡтпыр-јѡн віт морт, а медвоѡын студѡнт, коді вѡлі гѡрдѡдѡма да горѡіс сіѡдѡм јѡс гѡлѡсѡн сещѡм ногѡн, бытѡѡ пѡжарјассѡ кусѡдныс сіјѡ важы-сѡѡ-њін велалѡма. Рачісны керкасѡ керјѡн-кер-јѡн, когалісны карта, пощѡс да матыса зорѡдјас.

— Ен сетѡј жугѡдлыны! — кылісны јѡз чукѡр-сѡѡ стрѡг гѡлѡсјас. — Ен сетѡј!

Кірјак збоја мѡдѡдчіс керкалан, бытѡѡкѡ кѡс-јіс дугѡдны воыс јѡзѡс керкасѡ жугѡдлыны, но ѡві рабочѡј бергѡдіс сіјѡс да кучкіс гѡлаас. Кы-ліс серам, ужалысыд нѡшта ѡтчыд кучкіс, Кір-јак уеі да ѡѡкокнас бѡр кысоіс јѡз діѡѡ.

Мѡдлапѡвѡыс локтісны кык міча ныв шлѡпаа-ѡѡ, тыдалѡ студѡнтыслѡн чојјас. Нѡјѡ сувтісны ылѡѡік да віѡддісны пѡжар ылѡѡ. Разѡдѡм кер-јасыс ез-њін сотчыны, но јѡна шыналісны. Сту-ѡѡнт кусѡдчіг мозыс пѡжарнѡј кішкасѡ вескѡд-ліс то керјас ылас, то мужікјас ылаѡѡ, то ва кыскалыс бабајас ылаѡѡ.

— Жорж! — горзісны сылы нывјас ѡвітѡмѡн да полігтырја — Жорж!

Пѡжар кусі. І сѡмын кор кутісны расѡдчѡвны, качалісны, мыј југдѡ-њін, мыј ставѡн келдѡдѡ-маѡѡ, ѡеуна гѡжјалѡмаѡѡс, — тајѡ век сізі кажіт-чѡ асыввоѡјасын, кор јенежын кусѡны медбѡрја коѡувјас. Муѡіг мозыс мужікјас сералісны да шмоѡітісны геѡерал Жуков пѡвар ылын да шапка ылас, коді сылѡн сотчѡма. Нѡлы окѡта-

ни вöлі дуриг моз пöжарсö нарoснö вöчны да быт-
тöкö вöлі жал, мыј пöжарыс сещöм регыд кусі.
— Ті, барін, бура кусöдчинныд, — шуіс Ольга
студентлы. — Тіжанöс ескөн міжанö, Москваö. Сені
быдлуи пöжар.

— А ті öмöј Москваыс? — жуалис öви ныв.

— Да. Менам мужікöј ужавліс „Славјанскöј ба-
варын“. А тајö менам ныв, — індіс сіјö Саша
вылö, коді вöлі кынмö да топöдчö мам сінас. —
Москваыс-жö.

Кыкнан нылыс шуісны студентлы мыјкö фран-
цузскöј кыв вылын да сіјö сетіс Сашалы кыъ-
ура. Старік Öвп аңдыліс тајöс да сіјö чужöм
вылын друг кыптис надеја.

— Автöавны колö јенмöс, ваше высокоблаго-
родіе, мыј төв ез вöв, — шуіс сіјö студентлы. —
Ставөн ескөн öви здукөн сотчім. Ваше высоко-
благородіе, бур господаяс, — содтіс сіјö јан-
дысіггыр, гөлөссö леңмөн: — асыввогыс көзыд,
шонгыбыштны ескөн... Буылка жыи вылö оз-ö
мілөгтыд пет?

Сылы нінöм ез сетны да сіјö ружтыштöм бö-
рын муіс гортас. Ольга севға дыр сулаліс кыр
јылыи да віңöдіс, кызі кыкиан дофсьыс јусö ке-
лсны, кызі віңас куъа муісны господаяс, көні
најöс мөдлапöлас віччысіс екпаж.

А гортас воөм вöрын Ольга віотавліс мужі-
кыслы:

— Да сещöм бурöөл да сещöм мічаöөл! А ныв-
јасыс — херувімкіјас кодöс.

— Мед најө потасны! — локыг шуис унзіл
Фекла.

VI

Марја лыддыліс ассө шудтөмөн да вiставліс, мыј сылы зев окота кувны. Феклаалы-жө мөдарө, вөлі кажитчө тајө олөмыс: і гөмлуныс, і һајтыс, і помтөм вiдчөмыс. Сіјө сојіс, мыј сетісны, бөр-јыстөг. Уәліс көнсурө да мыј вылын вескалө, помөјјас кісталис кілчө вывсаңыс: којыштас порог дорсаң да һөшта көмтөм кокнас помөј выв-тіыс мунас. І сіјө первој лунсаңыс-жө мустөм-тіс Нiколајөс да Олгаөс сы вөсна, мыј налы ез кажитчы таштөм олөмыс.

— Візөдла, мыј ті тани понданныд сојны, московскөј дворанајас! — локыг радлөмөн се-равліс сіјө. — Візөдла-ам!

Өтчөд асылын, — тајө вөлі сөңтабр төлыс заводігiгөн-һин, — Фекла вајіс кык ведра ва. Көзыдысла чужөмыс сылөн гөрдөдөма, јон да мiча. Сіјө каднас Марја да Олга пукалісны пызан сајын да јуісны чај.

— Чај да сакар! — шуис Фекла сералөмөн. — Барыһајас куштөмөс, — содтіс сіјө, ведрасө пунктiг мөз: — мода аслыныс бостісны быдлун чај јуны. Візөдөј, мед ескөн ен полдөј чајсыныд! — шу-ліс сіјө, Олга вылө локыг візөдөмөн. — Нажө-вітөма Москваад кыз чужөм, кызјај!

Сіјө өвтыштiс карнаннас да кучкiс Олгалы пельпомас сештөма, мыј кыкнан һевесткаыс сө-мын воча кі кучкiсны да шуісны:

— Ах, батушкі...

Сесга Фекла летчис ју дорө мыскавны паг-
көм да туј чөжыс увгіс сещөм гораа, мыј кылө
вөлі керкаөзыс.

Коміс лун. Воіс арга куџ рыт. Керкаын пуш-
кісны шөвк. Пушкісны быдөн, Феклаыс кыңзі:
сіјө мунөма ва сажө. Шөвксө бөгтісны матыса
фабрика вылыс, нажөвітісны тајөн став семјанас
ещанік — вежаун чөжөн кыџур кымын.

— Господажас дырјыд буржык вөлі, — виставліс
старік, шөвксө пушкіг моз, — і ужалан, і сојан,
і уџан, — ставыс ас кадө, ас местаас. Обөд вы-
лө — шыд да рок, ужын вылө сіџ-жө шыд да рок.
Өгурцы да капуста вөлі мыјдта колө: сој, мыјд-
та колө. І стрөглуныс сені вөлі унжык. Быдөн
агсө төдіс.

Ломтыгіс сөмын ічөвік лампа, коді југыдсө
сетіс омөла да щынөдіс. Кодкө-кө сажөдас лам-
пасө да ыжыд вужөр угас өшің вылө, төдчыны
кутас төлыс југыд. Өгіп пөл термастөг вистав-
ліс сы јылыс, кыңзі овлісны вөлаөџ, кыңзі бурещ
тајө местајасас, көні өні овсө шога да гөла,
кыјсісны гырыс понјасөн, псковічјасөн да секі
мужікјасөс јуктавлісны вінаөн, кыңзі Москваө қоң
обозјасөн нулывлісны кыјөм пөткасө том барін-
јаслы, кыңзі кывзытөмјасыс нөјтлывлісны розга-
өн лібө ыставлісны тверскөј вотчіна вылө, а
бурјасөс коңнавлісны. Бабка сіџ-жө висталіс мыј-
сурө. Сіјө ставсө помнітіс, зік ставсө. Сіјө вист-
таліс аслас госпожа јылыс, мыј сіјө вөлі бур,

җенмөс төдыс, но мужікыс вөлі јона јуыс да гулајтыс да сълөн нывјасыс муналісны верөс-сајө јенмыс төдас кызі: өтік петіс јуыс сајө, мөд — мешщанін сајө, којмөдөс гусөн пышјө-дісны (ачыс бабка секі ныв-на вөлі да пышјөд-нысө щөщ отсаліс) да ставныс најө регыд ку-лалісны шогнысла, кызі і налөн мамыс. Тајө ставсө кақтылігөн бабка весіг бөрдыштіс.

Друг кодкө јіркөдны кутіс өзәсө да ставөн дрөгһітісны.

— Оөіп дад, лез уаһны!

Пыріс куш јура ічөтік старічок, генерал Жу-ковлөн пөварыс, бурещ сіјө, кодлөн шапкаыс сотчіс пөжар дырјі. Сіјө пукгіс, кывзыштіс да щөщ кутіс кақтывалыны да вівставлыны уна вөвлөмторјас. Нїколај паччөр дорын пукалө-мөн, кокјассө өшөдөмөн кывзіс да јуагіс пыр сојанјас јылыс, кушөмјасөс лөсөдлісны господа-јас дырјі. Горһітісны біткі јылыс, котлетјас јылыс, уна пөлөс шыдјас јылыс, соусјас јылыс да пөвар, коді быдтор-на бура помһітіс, шуа-ліс һімјассө сојанјасыслыс, кушөмјас өні абуөс.

— А секі марешал котлетјас вөчлісны? — ју-аліс Нїколај.

— Ез.

Нїколај дівітөмөн јурнас дув-дов керіс да шуіс:

— Ек ті, коңөр-пөварјас!

Чельад паччөр вылын кујліг да пукаліг сін-јаснысө лапһітлытөг вїчөдісны увлаһ да кажіт-

чіс, бытѣо најо вöліны унаöн — кызі херувімјас кымөрјас вылын. Віставлөмјасыс налы кажітчіс: најо пыдысаң лолалісны, чурдлісны да келдылісны то љубöысла, то повѣöмысла, а бабкаöс, коді вісталіс медбура, најо кывзісны лолыштаытөг, полісны весіг вөрѣöдчыны.

Уѣны водалісны кывшутөг. Весіг старікјаслөн вөрѣісны гөлөмјас віставлөмјасыс да најо мөвпалісны сы јылыс, кущөм бур том кадыд, код бöрын, көт кущөм сіјө ез вöv, каѣтывлөм вылө колöны сöмын гажа, гөлөмтө вөрѣöдан ловја серпасјас да кущөм повѣöдана көзыд сіјө кулөмыс, коді абу-нын гөра сәјын, — сы јылыс буржык і не мөвпавны. Лампа кусі. І пемыдыс, і төлыгөн јурдөдөм кык öшіңыс, і чөвлөңыс, і потанлөн зуртөмыс каѣтывлісны сöмын сы јылыс, мыј олөмыс-нын колөма, мыј сіјөс некыз он бергөд... Ојбыртчан, вунөдчан, і друг кодкө вөрѣöдө пельпомөдыд, лолалө щөкаад, — і унмыд абу, став тушаыд сещөм, бытѣо поѣалөма да пырöны јурад мөвпјас кулөм јылыс. Бергөдчан мөд бок вылад — кулөм јывсыд вуні-нын, но јурад шөјтöны важыса, гажтөм, сөкыд мөвпјас нужда јылыс, сојөм јылыс, сы јылыс, мыј пыѣ донсаліс, а недыр мысті бара-нын каѣтывлан, мыј олөмыд-нын овсіс, он бергөд сіјөс...

— О, господөј! — ышловѣіс пөвар.

Кодкө нөжјөнік нөжјөнік таркнїтіс öшіңө. Буракө, Фекла воіс. Олга чеччіс, очсалігтыр

молитва шөпкөдөмөн вогтис өзөс, сесса посво-
зын вогтис камич, но-некод ез пыр, сөмын улч-
гань ыркытис көзид да төлыгсаң лоис друг
жугид. Вогса өзөсөд тыдалис тыртөм улча да
төлыг, кодi кывтис јенеж куға.

— Kodі сені? — јуалис Олга.

— Ме, — кылис вочакыв. — Тајө ме.

Өзөс дорын, стена бердө топөдчөмөн, сула-
лис Фекла, зик пастөм. Сijö тіралис көзидысла,
тачкөдіс пиңјаснас да југид төлыг воғас кажит-
чис бледөн, мічаөн да тешкофөн. Сы вылын
вужөрјасыс да төлыгыслөн југөрјасыс кучік вы-
лас кызкө чорыда сінмө шыбытчисны да торјөн
төдчисны сылөн гөдсінкымјасыс да том. крепид
морөсыс.

— Мөдлапөлын озорыкјасыд кулісны да сі-
зі лезісны... — шуис сijö. — Гортө пастөг локті...
Мыјөн мам чужтылис. Мыјкө вай паставны.

— да те керкаас пыр! — гусөн шуис Олга да
ачыс шөщ кутис дрөжжитны.

— Старікјасыд ескөн мед ез ағзывны.

І збылыс, бабка-нын төждысис да мургис, а
старік шыагис: „Kodі сені?“ Олга вайіс асгыс
дөрөмсө да јубкасө, пастөдіс Феклаөс да сесса
өзөс шы леғлытөг кыкнанныс пырісны керкаө.

— Тајө те, містөмчужөм? — скөрыс шуис баб-
ка, төдіс, тыдалө, кодi тајө. — Мед тенө, вој-
каңөс...

— Нінөм, нінөм, — вашкөдіс Олга, Феклаөс
гартіг моз, — нінөм, бураң.

Бара лоі чөв.

Керкаын век лока уаісны. Быдөнлы мыжкө ез лез уаыны: старіклы — мыш вігөм, бабкалы — маітчөм да скөрлуныс, Марјалы — полөм, чемафлы — лудөм да кынөм сумалөм. І өні онмыс сіз-жө вөлі төждысана: бергалісны бок вылыс бок вы-лө, вөтагісны, четчывлісны јуны. Фекла друг локыс ыжыд гөлөсөн бөрдзіс, но пыр-жө кутіс ассө да шочыніка сырқјаліс век назөнжык да назөнжык, кытчөз ез зікөз лаңт. Ју сажыс кыліс часі кучкалөм, но часыс кучкаліс кызкө тешкода: первој кучкіс вітыс, а сесга кујімыс.

— О, господі! — ышлолаліс пөвар.

Өшің вылө візөдөмөн сөкыд вөлі гөгөрвоны: пыр-ө-на југјалө төлыс, амі јүгдө-һін. Марја четчіс да петіс, і кылө вөлі, кызі сіјө лыгітіс мөс да шуаліс: „Сула-а-ав!“ Петіс і бабка. Керкаын вөлі пемыд-на, но төдчіс-һін быдтор.

Ніколај, коді војбыд ез уа, летчіс патчөрыс, перјіс віж сундукыс ассыс фраксө, пасталіс сіјөс да өшің дорө локтөмөн шылөдыштіс соссө, кутіс бөждорөдыс да һуммуні. Сесга назөнһикөн пөртчіс фраксө, зебіс сундукө да бөр водіс.

Марја воіс да кутіс ломтыны пач. Сіјө, буракө, ез-на палав уаөмсыс да өні садміс вет-лөдлігас. Сіјө, тыдалө, мыжкө вөтагөма лібө төдвылө уеіны төрытја сорһјасыс да пач во-зын чөскыда һужөдчіс да шуіс:

— Вөлаыд век-жө буржык!

Воіс барің, — сіңі өіктын шуісны станөвөј прі-
ставөс. Кор да мыла сіјө локтас — вөлі төдөны-
ның воғвыв. Жуковоын вөлі сөмын Һеламын
керка, но Һемскөј да каҺеннөј Һедөімкајас чу-
көрмісны кык сурс шајтыс унжык.

Станөвөј сувтіс трактірө. Сіјө јуыштіс кык
стөкан чај да сөгга подөн мөдөдчіс старөста
ордө, көні виччыгісны-ның сіјөс Һедөімшщікјас-
лөн ыжыд чукөр. Старөста Антіп Сефелні-
ков көҫ-і том-на вөлі, — сылы вөлі комын арө-
сыс Һеуна унжык, — вөлі скөр да пыр кутіс на-
чалство дор, көҫ ачыс вөлі гөм да душсө ез-
жө бура мынтыв. Буракө сылы Һімкод вөлі,
мыј сіјө старөста да кажитчіс власт кутөмыс,
кодөс сіјө мөд ногөн ез і куж петкөдлыны, кы-
ңі стрөглуннас. Скод вылын сыыс полісны да
кывзісны. Озлывліс, мыј сіјө улч вылыс мібө
трактірыс ағзас код мортөс, ускөдчас сы вылө,
кісө мышкас көрталас да пукгөдас арестан-
скөјө. Отчыд арестанскөјө пукгөдіс вегіг баб-
каөс да кутіс сені зөң суткі сыыс, мыј сіјө
локтөма Оғып пыдді скод вылө да кутіс від-
чыны.

Карјасын сіјө ез вөвлыв, кыгајас Һекущө-
мөс ез лыддывлы, но кыскө чукөртөма уна бур
кывјас да сіјөс быд сорңын радејтіс сујышт-
ны, сы вөсна сіјөс уважајтлісны, көҫ і ез пыр
гөгөрволыны.

Кор Өсип аслас оброшнөй кыжканас пыріс старөста өрдө, стансвөй, кос чужөма, зор бакенјаса, пуд тужуркаа старік, пукаліс пызан сајын јенувпелөсын да мыјкө гјжаліс. Керкаыс вөлі сөстөм, став стөнјасас ласкалөма журналыс вундалөм серпасјас да медса тыдалан інас, өбразјас дорын, өшаліс важ болгарскөй кыаҕ Баттенберглөн портрет. Пызан дорын кіјассө кресталөмөн сулаліс Аңтып Сефелныков.

— Сы сајын, ваше высокоблагородіје, 119 шајт,— шуіс сіјө, кор өчерөдыс воіс Өсіпөз.— Вежа возын сетліс өтї шајт да сы бөрын грөш-на ез сетлы.

Прістав лептіс сінјассө Өсіп вылө да јуаліс:

— Мыј вөсна-нө, таяө, братец?

— Сетө јенсаң мїлөст, ваше высокоблагородіје,— заводітіс Өсіп полігтырја,— лөзөј кыв шуны. Таво гожөм луторечса барін шуө: „Өсіп, вузав турунтө.. Те, шуө, вузав“. Мыј-нө? Менам вузөс турун вөлі пуд со, бабајас лоскыс пуктылісны... Но ладмөдчїм... ставсө бурөи, асокотаыс ..

Сїјө норагіс старөста вылө да унаыс візөд-лывліс мужікјас вылө, бытө коріс најөс свіді-телјас пыддї. Чужөмыс сылөн гөрдөдіс, пөсалама, сінјасыс лоіны јөгөс, скөрөс.

— Ме ог гөгөрво, мыјла меным таяөс ставсө вісталан?— шуіс прістав.— Ме јуала тенгыд... Ме тенгыд јуала, мыјла он мынты һөдоімкатө? Тї һөкод он мынтөј, а меным тіјан вөсна төждыс?

— Ебөсы ме петі!

— Тајо кывјасыс нем оз віставны, ваше высокоблагородіе — шуіс старөста. — Збылыс, Чікілдејевјас омөла олыгјас, но лезөј јуавны мүкөдлыс — ставыс јуөм вөсна да пакөстітчыс-јас зев. Нем оз гөгөрвоны.

Прістав мыкө гіжіс да шуіс Öсіплы һөжјөһі-көн, рама, бытө ва коріс:

— Мун татыс!

Прістав регыд муніс. Кор сіјө пукөіс аслас донтөміһік тарантасө да кызіс, куч да кос мышкуыс серті вөлі тыдалө, мыј сіјө ез-һін помһіт һі Öсіп жылыс, һі старөста жылыс, һі жуковскөј һедоімкајас жылыс, а мөвпаліс мыкө асластор жылыс. Ез-на уһіт сіјө мунны өтік верст, кы-қи Аһтөп Седелһіков Чікілдејевјас ордыс петкөдіс-һін самөвар да сы бөрсө вөтчіс бабка да горзіс һокыс, морөссө зелөдөмөн:

— Ог сет! Ог сет ме теныд, өкајанһөјлы!

Сіјө муніс өдјө, гырыса вослаліс, а бабка вөтчіс сы бөрсө ловтырөмөн, конјаслігтыр, гөрбылтчөма, скөрмөма, јурывысыс чышјаныс усөма пөлпомјас вылас, віжов қор јурсіјасыс савјалісны төв јылын. Сіјө друг сувтіс да кықи прамөј бунтовщіца кутіс кулакјаснас кучкавны аслас морөсас да горзыны һөшта гораа, һуж-јөдлөмөн да бытө сыркјалөмөн:

— Православһөјјас, коді јенлы ескө! Бур јө-зөј, өбөдітісны! Донајас, кулісны! Ој, ој, бур јөзөј, дорјөј!

— Бабка, бабка! — скöрыс шуис старöста, — ен вошты ассыд журсафтö.

Самöвартöгыд Чикльдежевјас керкаын äкöз гажтöммис. Мыјкö вöлі јанöдан сјјöс нуöмын, бытвö керкаыслыс нуисны кушöмкö јукöд. Мед көв-нын старöста бостис да нуис пызан, став улöссö, гырничјас, — ез ескөн сещöм кажитчы керкаыс тыртöмөн. Бабка горзис, Марја бöрдис, а челаф сы вылö виçöдöмөн щöщ бöрдисны. Старік ассö лыддис мыжаөн да јурсö öшöдöмөн чöv пукалис порогув пемöсын. Весіг Николај чöv оліс. Бабка радејтис да жамитис сјјöс, но öні вунöдис жамитöмсö, і друг угкөдчис сы вылö видчöмөн, пиңавöмөн да кулакјассö сы нырувті новлöдліс. Сјјö горзис, мыј тајö сјјö ставгыс мыжа. Збыл-öд, мыјла сјјö сещöм еща ыставлис гөмсö, а ачыс пісмö вылад век ошјыгыліс, мыј „Славјанскöј базарын“ нажөвтіліс 50 шајгөн төлыс. Мыјла сјјö татчö локтис да нöшта семјаөн? Кулас-кö, кушöм гөм вылö сјјöс гуавны? І жал вöлі виçöдны Николај вылö, Олга вылö да Саша вылö.

Старік ружтыштіс, бостис шапкасö да мунис старöста ordö. Пемдö-нын. Антып Седельников щöкајассö пöлтöмөн пач дорас мыјкö спојатис. Керкаыс чад. Сылөн челафыс вöліны вöснидікöс, мысөйтöмöс, ез вövны буржыкöс Чикльдежевјас челаф дорыс да нокөисны жожен. Мистöмиңик берінöс чужöма, ыжыд кынöма гөтырыс пушкіс шöвк. Тајö вöлі шудтöм гөлі-

нык семја да сөмын өтнас Аңтып вөлі міча да
јон — молодеч код. Скамја вылын ортчөн су-
лалсны вѣт самөвар. Старік чөвтіс пернапас
Баттенберг вылө да шуіс:

— Аңтып, вөч јенлыг мѣлөст, сет бөр самө-
варсө! Хріста раді!

— Вај кујім шайт, секи і нуан.

— Ебөсыг ме петі!

Аңтып пөлтис чужөмсө, бі ыргіс, шыаліс да југ-
жаліс самөварјас вылын. Старік һамраліс шап-
касө да мөвпыштөмөн шуіс:

— Сет!

Гожјалөм старөста қікөз сөдөдіс да лоі көл-
дун код. Сіјө бергөдчис Өсіплаң, терыба да
скөрыг шуіс:

— Ставыс Земскөј началык саяын. Адміні-
стративнөј заседаңје вылын кывјөн мѣбө гіжө-
дөн верман сетны норасөм.

Өсіп һемтор ез гөгөрво, но лаңтіс та вылын
да муніс гортас.

Лун дас мыгті бара воліс становөј, час мыда
оліс да муніс.

Сіјө лунјасас повождыс сулаліс төла, көзыд.
Ју важөн-һин кынміс, а лым век ез вөв да јөз
матөвоісны туј вөсна. Кықкө өтчид праңнык
рытгорулө суседјас пырісны Өсіп ordө пука-
лыштны да сорһитыштны. Горһітісны пемыдас,
праңнікө ужавны вөлі грек да сы вөсна ез бі-
аслыны. Вөліны кущөмсурө вылторјас, сөмын
најө ез вөвны бурөс. Сіз, кык-кујім керкаыс

Һедоімка мынтытөмыс петкөдалисны курөгјасөс да нуисны вөлөстнөј правлеңіеө да сени најө кулисны вердтөмысла. Нуисны ыжјасөс көртәвлөмөн, нуигас да быдсиктын доддыг-доддө вежлалігөн өві ыж бара кулөма. А өні арталисны: kodі мыжа?

— Җемство! — шуө Öсіп. — Kodі сесса?

— Өерт, Җемство.

Җемствоөс мыжалисны ставгыс: і һедоімкыс, і жмитөмыс, і омөл урожаыс, көт һекод ез төд, мыј лоө Җемствоыс. І тајө лоі сегань, кор озыр мужікјас, кодјаслөн вөліны асланыс фабрікјас, лавкајас да постојалөј дворјас, вөліны Җемскөј гласнөјјасөн, колісны сы вылө дөзмөмөн да асланыс фабрікјасын да трактірјасын кутісны відны Җемствоөс.

Горһітісны сы јылыс, мыј јен оз сет лым: турун-пес кыскавны колө, а вуцјас вывтід мунны оз поз подөн һі вөлөн. Во 15—20 саяын да важөнжык Жукововын горһіјасыд вөліны буржыкөс. Сөкі быд старіклөн вөлі сөщөм чужөм, бытөвө сіјө віңіс кущөмкө гусатор, мыјкө төдіс да мыјкө віччыгіс. Горһітісны зарһі печата грамота јылыс, му јуклөм јылыс, выл мујас јылыс, кладјас јылыс, мыјкө вылө індалисны. Өні-жө жуковсалөн һекущөм гусаторјас ез вөвны, став олөмныс налөн вөлі кіпідөс вылын моз быдөнлы тыдалана да вермісны горһітны најө сөмын нужда јылыс да сојөм-јуөм јылыс, сы јылыс, мыј лым абу..

Чөв олыштісны да бара кақтыштісны курөг-
јас да ыжјас јылыс, кутісны артавны, коді сыыс
мыжа.

— Земство! — шогпырыс шуис Өсіп. — Код-
нө сессеа?

VIII.

Прикодскөј вічко вөлі квајт верст сажын Косо-
горова сіктын да сепі вөвлісны сөмын нужда
дырјі, кор ковмас кага пыртны, веңчајтчыны
лібө кулөм мортөс сылөдны. Јурбітны вет-
лісны ју сажө. Праңыкјасө бур поводда дырјі
нывјас вөччасны да чукөрөн мунасны өбөдһа
кежлә да лубө вөлі віқөдны, кызі најө віқас
вывті мунөны асланыс гөрд, лөз, віж платө-
јаснас, а лок поводда дырјі пукалісны горта-
ныс. Вістаслісны пріходын. Коді ыжыдвіқ дырјі
ез удітлы вістасныс, сылыс баушко ыжыдлун
дырјі ветлігөн босталіс 15 урөн.

Старік ез ескыв јенлы сы вөсна, мыј пөшти
некор ез мөвпавлы сы јылыс. Сіјө сөмын ескіс
кущөмкө ыжыд вынлы, но мөвпаліс, мыј тајө
сөмын бабајаслы інмө да кор сы дырјі пан-
лісны сорңі јенлы ескөм јылыс лібө чудесајас
јылыс да сылы сетлісны кущөмкө јуалөм, сіјө
вочавіқліс дыш пырыс, гыжјасөмөн:

— А код сіјөс төдө!

Бабка ескіс, но кықкө гудыра. Ставыс гудра-
сіс сіјө вежөрын да мыјөн кутас мөвпавны грек-
јас јылыс, кулөм јылыс, лов спасітөм јылыс,

кызі нуждаыс да майтчөмыс топөдласны сылыг вежөрө да сїјө пыр і вунөдас, мыј жылыг мөп-паліс. Моңтвajas сїјө ез төд да рытјасын, кор кутас уачны водны, сувтас образјас воҙө да кутас боргыны вомгорулас:

— Казанскөј божја матерлы, смоленскөј божја матерлы, тројеручїца божја матерлы..

Марја да Фекла пернапасасісны, быд во вїс-тасісны, сөмын Һинөм ез гөгөрвопыны. Чемадсө јурбітны ез велөдны, Һинөм налы јен жылыг ез вїставпыны, Һинөм ез велөдны, сөмын вїз дырјї ез леңны улмунјөн сојны. Мукөд семјajasын вөлі пөшті ташөм жө, еща кодї ескіс, еща кодї гөгөрвоіс. Но сек-жө ставөн радејтїсны свјаш-щеннөј пісанїје, радејтїсны сөлөмсаңныс, сөмын кнїгајасыс ез вөвны, Һекодлы вөлі лыд-дыны да вїставпыны да сы вөсна, мыј Ольга кор-сурө лыддывліс јевангелїе, сїјөс радејтїсны да ставөн сылы і Сашалы шуїсны „ті“.

Олга частө ветлывліс храм праңнїк вылө да молебнјас вылө матыса сїктјасө да ујезднөј карө, көні вөлі кык манастыр да кың сїзім вїчко. Сїјө вөлі вунөдчывлө да кор ветлас вїчкоө, зі-көз вунөдас семја јывгыс да сөмын гортас вої-гөн думвылас усө, мыј сылөн ем мужїк да ныв да секї любө пырыс вөлі шуас:

— Јен сетїс мїлөст!

Ставыс, мыј вөчсїс сїктас, Олгалы вөлі мус-төм да мучїтїс сїјөс. Імлаунө јуөны, Успеннө-луно јуөны, Звїжеңнөлуно јуөны. Жуковын

Покрöвлун вöли приходскöй працьник да мужикяс та куға жуисны кујим лун. Жуисны 50 шайт ка-
ченнöй сöм, а сесга быд керкаыг-на öктыөисны
вина вылö. Первојја лунас Чикимдејевјаслөн нач-
кисны меж і сојисны сјöс асывозын, öбöдајтигөн
да ужин дырји, сојисны горша, а сесга нöшта
војнас-на челадыс чеччылісны сојыштны. Кір-
јак кујимнан лунсö вöли зев код, жуис ставсö, ве-
сег шапкасö да сапöгјассö да сещöма нöјтис
Марјаос, мыј сјöс ваөн палöдисны. А бöрынас
быдөнлы вöли јанзим і сöкыд.

Но колö шуны, і Жуковоын, тајö халујевкаас,
ötчыд вöли ыжыд працьник. Тајö вöли август тө-
лысын, кор став ујезд пастала сиктыг-сиктö нов-
лöдлісны öбраз. Сјö лунö, кор öбразсö виччы-
сисны Жуковоö, вöли лöң да кымöра. Нывјас
асывоаңыс на мунисны паныд öбразыслы асла-
ныс мича платтöјасөн да вајисны сјöс рытлавыв
сылгтырји да зібјывспасјасөн, а сјö кадас мöд-
лапöv вичкөын звöңтисны. Уна бокövöј да ас
јöз тыртисны улчасö: зык, бус, тојласöм... І ста-
рик, і бабка, і Кірјак — ставөн нужöдлісны кі-
јаснысö öбраз дінö, горша вижöдисны сы вылö
да бөрдигтырја шуалисны:

— Заступница, матушка! Заступница!

Ставныс бытöкө друг гөгөрвоисны, мыј јенеж
да му костыс абу тыртöм, мыј ез на ставсö
бостны јенјас да озырјас, мыј ем-на дорјыс нар-
титöмыс, рабскöј неволаыс, пикöвоöмгыс да
лок винасыс.

— Заступница, матушка! — бөрдіс Марја. —
Матушка!

Но молебен ғывғыс, образ бөр нуисны да бара
лоі важ кодыс да бара трактірыс пондісны
кывны код гөлөсјас.

Кулөмыс полісны сөмын озыр мужікјас, код-
јас кымын озырмісны, сымын еща ескісны јенлы
да грек мынтөм вылө да сөмын му вылын олөмлы
пом воөмыс полөмла сувтөдісны сісјас да вө-
чалісны молебенјас. Гөлжык мужікјас-жө кулөм-
сыд ез повны. Старіклы да бабкалы вескыда
сінмаыс шулісны, мыј најө асгыныс немнысө
олісны-һін, мыј налы кад һін кувны, а налы
сіјө вескод. Ез јандысны Нїколај дырјі віс-
тавны Феклалы, мыј кор Нїколај кулө, то сіјө
мужіклы, сҗеһіслы, петас лгота—сіјөс служба
вылыс гортө леҗасны. А сөмын Марја ез пов
кулөмыс, весіг жалітіс, мыј сіјө дыр оз во да
вөлі рад, кор сылөн кулөны челадыс.

Кулөмыс ез повны, а вісөмјасыс кықкө зев
јона полісны. Тырмымөн вөлі ічөтік тор—кы-
нөм вісмас, јірмөг лоө, кызі бабка водас пач-
чөрө, шебрасас да дугдывтөг мөдас гораа руж-
тыны: „Ој, ку-у-ла-а!“ Старік котөртас попла
да бабкаөс вістөдасны да дарјөдасны. Зев частө
сорһітілісны кынмалөм јылыс, пыкөсјас јылыс,
ковјас јылыс, кодјас ветлөны кынөмын да ма-
тыстчөны сөлөмлаһ.

Медса јона полісны простудаыс да сы вөсна
весіг гожөмын пастасісны шоныда да уҗлісны

паччөр вылын. Бабка радејтис лечітчыны да унаыг ветлываліс болнічао да сени віставліс, мыј сылы абу 70 арөс, а 58. Сіјө чајтис, мыј доктор-кө төдас сылыг збыл арлыдсө, оз кут лечітны, а шуас, мыј сылы кад-һін кувны, а Һе лечітчыны. Болнічао векжык вөлі мунө воғ асылыи, аскөдыс кык-кујім челадөс бостөмөн да бөр воас рытын, шыг да скөр — ваяс аслыс каплајас да челадылы маңјас.

Өтчыд нуліс шөщ Ныколајөс болнічао, коді сы бөрын кык вежон јуіс каплајас да вісталіс, мыј сылы лоіс лөсыджык.

Бабка комын верст сајыг гөгөр төдіс став докторјасөс, фелшерјасөс да һымкыввізыјасөс да һекод сылы гөлөм вылас ез во. Пөкрөв дырјі, кор поп воіс сы ордө крестөн, дак сылы вісталіс, мыј карын турма дорын олө өтік старік, важ војеннөј фелшер, коді лечітө зев бура да шөктіс шыөдчывны сы дінө. Бабка кывзіс. Кор угі первојја лым, сіјө ветліс карө да ваядөдіс сіјө старіксө, коді вөлі куң тошка, куң паскөма да кодлөн став чужөм вылас кыптөма лөз сөн. Бурещ сіјө кадас керкаын ужалісны пофеншщік-јас — гырыг өчкіа портнөј старік кушөмкө трапејасыг шөраліс жылет да нөшта кык том морт гындісны туңі. Кірјак, кодөс вөтлөмаөс уң вывгыс јуөмыг да коді оліс өні гартын, пукаліс ортчөн портнөјкөд да лөсөдіс сіјөс.

Керкаын вöлі шыгöм, дука, пöдтö. Старик вiдлалiс Нiколајöс да шуiс, мыј колö пуктавлыны банкајас.

Сiјö пукталiс банкајас, а старик-портнöј, Кiрјак да челад сулалiсны да вiзöдiсны, i налы кажитчiс, бытö нaјö азöны, кызи Нiколај пыщкöсыг петö вiгöмыс. А Нiколај ачыс щöщ вiзöдiс, кызи банкајасыс пырiсны морöсас да нöж-жöнкөн тырiны сöд вiрөн да кылiс, мыј збылыг бытö банкајасыс мыјкö кыскiсны сiјö морöсыг да лубöйсла нумјалiс.

— Тајö бур, — шуiс портнöј. — Мед јен сетас сылы бурдöм.

Старикыд пуктiс даскык банка, сесга нöшта даскыкöс, јуiс чай да мунис.

Нiколај пондiс сырмыны, чужöмыс сылөн чукуртчiс да, кызи шулiсны бабајас, јокмылтчiс кулакö, чуңјасыс лöзöдiсны. Сiјö шебрагiс ешкынөн, тулупөн, i век-на бытö вöлі кымö. Рытлавылыс сiјö зiкöз гажтöмтчiс, корiс летчöдны паччöрыс, дугöдiс портнöјöс куритчöмыс, а сесга тулуп улö лаңтiс да асыв кежлас кулi.

IX

О, кущöм көзыд да кущöм куз төв!

Рöштвасаң-нын ез вöв асланыс һаң да сојiсны нöбöмөн. Кiрјак öнi олiс гортын да быд рыт увгiс, повзöдлiс ставнысö, а асыввозјасын мучитчiс јурвiгöмыс да сы вылö жал вöлі вiзöднысö. Картаын лун i вој кылiс шыг мöслөн бак-

сөм да тајо кырлөдліс бабкалыс да Марјалыс
сөлөмјаснысө да бытө нарсоно пыр сулаліс кө-
зыд, усі жұжыд лым да төлыс нұжалі. Благө-
вешценіје дырји пыр-на вөліны төвса турөбјас,
а ыжыдлун дырји усіс лым.

Но көт кызі да төв коліс. Апрель төлыс за-
водітчігөн сулалісны шоныд лунјас да көзыд
војјас, төлыс ез-на сетчы, но өтік шоныд лун
веніс сіјөс, пістісны шорјас, кутісны гажаа
сывны лебачјас. Кыркөщ дорса візјас да куст-
јас вөјіны ытва улө, Жуково сікт да мөдла-
пөв костын ставыс ојдіс, сені чукөрјасөн леба-
лісны уткајас. Гырыс кымөрјаса тувсовја гөрд
рытгорув быд рыт сетліс мыјкө нөтчыд вөвлы-
төмтор, вылөс, ескытөмөс, бурещ сіјөс, коды
бөрвылас он ескы, кор тајө-жө рөмјассө да тајө-
жө кымөрјассө ақзан картіна вылын.

Туріјас лебісны өдјө-өдјө да горзісны нораа,
бытө чуксалісны ас бөрсағныс вөччыны. Кыр-
көщ дорын сулаліг Ольга дыр візөдіс ытја ва
вылас, шонді вылө, бытөкө томмөм југыд вічко
вылө і сінва сылөн петіс да лолыс топавліс
сы вөсна, мыј јона окота вөлі кытчөкө мунны,
кытчө сін візөдас, көт му помас. А вөлі-нын шу-
өма, мыј сіјө бөр Москваө мунас горнічнөјө да
сыкөд щөщ мунас Кірјак медасны дворнікө лібө
кытчөкө.

Ах, өдјөжык ескөн мунны татыс!

Кор қосмыштіс да лоіс шоныд, петісны тујө
Олга да Саша. Кыкнанныс лаптіаөө, пөлпом

ныланыс нопјас, петісны југыд төдчигас. Петіс і Марја, медем колмөдны најөс. Кірјак вөлі вісөдчө да колтчіс гортас нөшта вежаун кезлө. Ольга медбөрјаыс пернапасасіс вичко вылө, мөвпаліс аслас мужік јывсыс да ез бөрдзы, сөмын чужөмыс сылөн чуқыртчіс, лоіс містөм, бытө старукалөн.

Төвбыднас сіјө омөлтчіс, містөмміс, неуна зормыштіс да важ мічалун пыффыыс да гора герамбан нумјалөм пыффыыс чужөм вылас вөлі зумыштчөм, сөкыд шоглун, төдчіс шога коллалөм кадыс да сінјасыс важ моз ез-нін ворсны, а дулалөмөн віқөдісны, бытө сіјө нектор оз кыв. Сылы вөлі шог јансөдчыны сікткөд да мужікјаскөд. Сіјө кафтывліс сы јылыс, кызі нуісны Ніколајөс да быд керка дорын вөчісны паңіхіда да кызі ставыс бөрдісны сіјө шог куфа. Гожөмбыднас да төвбыднас вөліны сещөм часјас да лунјас, кор кажітчіс, мыј тајө јөзыс олөны скөтыс локжыка, накөд озны вөлі страшнө, најө вөліны скөрөс, һајтөс, ылөдчөны, пыр кодөс, олөны сөгластөг, век піһасөны сы вөсна, мыј оз уважајтны, полөны да пыр мыјкө чајтөны мөда-мөд јывсыс. Код ордын кабак да коді јөзөс јукталө? Мужік. Коді таргајтө да јуө мірскөј вичколыс да школалыс сөм? Мужік. Коді гусасө сусөдыслыс, пөжар вөчө, лөжнөј сөдөтөмө петө віна сумаја вылө? Коді земскөј да мукөд собраңіјас вылын медвозын горзө мужікјаслы паныд? Мужік. Да, овны тајөјаскөд

вөлі сөкыд, но век-жө најө вөліны јөз, најө стра-
дајтөны да бөрдөны, кызі јөз, да на олөмын ынөм
абу сещөмыс, кодөс ескөн ез поч мыјөнкө вѣс-
тавны. Сөкыд уж, кодыс војјасын быдлаті вѣсө,
көзыд төв, омөль урожај, пыр пікөвоөм, а отсөг
некысаң абу дај некытыс сїјөс вѣччысны. Сїјө
јөзыс, кодјас наыс јонжыкөс да озырөс, отсав-
ны оз вермыны сы вөсна, мыј агныс локөс,
абу честнөјөс, агныс јуөны, агныс сіз-жө кога-
сөны лок ногөн. Медічөт чіновныкыс лібө прі-
казчыкыс вѣзөдө мужік вылө кызі брөдлага вылө
да вєгіг старшінајаслы да вѣчко старөстајаслы
шуө „те“ да думайтө, мыј сылөн ем права сы
вылө. да і вермас-ө лоны кущөмкө отсөг лібө
бур прімер сещөм јөзсаң, кодјас тыртөны сө-
мын асгыныс чєпнысө, кодјас горшөс, пөтөс,
дышөс да кодјас воывлөны гіктө сөмын сы
вөсна, медым лөгөдны, курыштны, повчөдны.
Олгалы төдвылас уел, кущөм увтыртөмаөс вө-
ліны старікјас, кор төвнас Кірјакөс нуөдісны
розгаөн наказітны.

І өні сылы вөлі жал тајө став јөзыс.

Верст кујім колмөдөм бөрын Марја прөшцајт-
чїс, сєсса сувтїс пізс вылас да муөзыс копра-
сөмөн пондіс гораа бөрдны:

— Бара ме өтнам колі, коңөрөј да меөј!

І дыр сїјө гораа бөрдїс да дыр-на нөшта Ол-
галы да Сашалы тыдалїс, кызі сїјө пізс вылас
сулалөмөн, јурсө кїјаснас кутөмөн копрасїс кыт-
чөкө бокө, а сы вєстын лебалїсны сөд ракајас.

Шонди кыпöдчис ыла, лоі жар. Жуково колі ыла бөрө. Мунны вөлі долыд. Олга да Саша регыд вунöдисны і сикт жылыг, і Марја жылыг, налы вөлі долыд да ставыс гажöдис најос. То мылк, то телеграфнөј столбјас, кодјас öта-мөд бөрсга мунöны код төдас кытчö, кытчökö ылын сажалөмөн да сугугаөн гусöңк зыңгөмөн. То көн-кө ылын тыдаліс öтка керка, код гөгөр веж сад да кытыс кыла ул пыш көр да кажитчö, мыј сені олöны шуда јөз. То вөвлөн лыјас туп-ласöны му ылын. А жаворонокјас дугдывтөг тургöны јур вестын да мукөд лебачјас уна гөлөсөн ылаöны.

Луншөргөгөр Олга да Саша воісны ыжыд сиктö. Сені паскыд умыч ылын паныдасіс генерал Жуковлөн пөварыс. Сылы вөлі жар да ны-лөма, дон плешыс југјалис шонди возын.

Сіјö да Олга ез төдны мөда-мөдсö, сөгга вi-қöдлісны öвi кадö, төдісны да кывныжын шу-төг мунісны кыкнанныс асланыс тужöд.

Сувтісны öвiк озыр, буржык керка дорö вооса öшiңулас. Олга улöң копыртчiс да шуiс гораа, нужјöдлан вöснi гөлөсөн:

— Православнөј христiана, сетөј радi Христa, мыј мшалас, мед тiјан мам-батныд воасны царство небеснөјö...

— Православнөј христiана, — ылигтырјi сы бөрсга шуалис Саша, — сетөј Христa радi, мыј мшалас, мед царство небеснөјö...

КОМІ ГОСУДАРСТВЕННОЇ ИЗДАТЕЛЬСТВО

ВУЗАГГӦНЫ ВЪЛ КЪИГАЈАС:

Салтыков-Щедрин—Мордјас. 48 лѣтб.
донъс 40 ур.

І. Пысѣин—Запанъ. Вѣстјас. 173 лѣтбок.
донъс 2 ш. 50 ур.

Нобѣнса Віктор—Сыктывкар. Поема. 32 лѣтбок.
донъс 1 шѣт.

Ізјур Іван—Шуҗ. Колхознѣј вѣстјас. 78 лѣтбок.
донъс 85 ур.

КЪИГАЈАССӦ КЪӦБНЫ ДА СУҖӦДНЫ ПОҖӦ

КОМІ ГІЗ МАГАҖІНЫО

(СЫКТЫВКАР, КОММУЊИҖЫЧЕСКӦЈ, 2).

